

درباره لایحه هدفمند کردن یارانه‌ها
۹. بررسی آثار هدفمندسازی یارانه‌های انرژی
در بخش کشاورزی

کد موضوعی: ۲۵۰
شماره مسلسل: ۹۴۶۲

بهمن ماه ۱۳۸۷

دفتر: مطالعات زیربنایی

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده.....
۱.....	مقدمه.....
۲.....	۱. میزان مصرف انرژی در بخش کشاورزی.....
۸.....	۲. یارانه انواع حامل‌های انرژی.....
۱۰.....	۳. سهم خانوارها از یارانه فراورده‌های نفتی به تفکیک دهک‌های هزینه.....
۱۲.....	۴. آثار اولیه و ثانویه حذف یارانه‌های حامل انرژی بر بخش کشاورزی.....
۱۴.....	۵. آثار کمی حذف یارانه حامل‌های انرژی بر محصولات کشاورزی.....
۲۰.....	۶. الزامات کلان اجرای سیاست.....
۲۲.....	جمع‌بندی و پیشنهادها.....
۲۵.....	منابع و مآخذ.....

درباره لایحه هدفمند کردن یارانه‌ها

۹. بررسی آثار هدفمندسازی یارانه‌های انرژی در بخش کشاورزی

چکیده

با توجه به نقش بخش کشاورزی در اشتغال (۲۳ درصد)، تأمین مواد غذایی و سهم آن در ارزش تولید ناخالص داخلی و صادرات غیرنفتی (۳۱ درصد)، لازم است که با دقت بیشتری نسبت به هدفمندسازی یارانه‌های حامل انرژی در این بخش (به دلیل تأثیر پذیرفتن آن از هزینه‌های غیرمستقیم) توجه شود. هدفمندسازی یارانه حامل‌های انرژی در بستر فعلی بخش کشاورزی، علاوه بر اینکه نیازمند شناسایی دهک‌های هدف می‌باشد - که امری بسیار دشوار در کشور ماست - منافع ملی را از نظر مهاجرت روستاییان و کاهش تولید محصولات کشاورزی و انتقال سرمایه به بخش‌های دیگر، تهدید خواهد نمود و این احساس در کشاورزان به وجود می‌آید که برای تولید و تأمین معاش هیچ امنیتی نخواهند داشت. حذف یارانه حامل‌های انرژی و محاسبه آن برحسب قیمت‌های جهانی و پرداخت مستقیم آن تبعات دیگری چون افزایش هزینه حمل و نقل، افزایش هزینه زندگی کشاورزان، افزایش هزینه‌های غیرمستقیم خدمات ارائه شده به روستاییان، افزایش هزینه‌های تولید، تعمیر و نگهداری را نیز در بر خواهد داشت. تجارب بین‌المللی نشان می‌دهد که حمایت از تولیدکنندگان و تولید، منجر به افزایش حجم تولید، کاهش هزینه تولید، قیمت تمام شده و افزایش بهره‌وری خواهد شد (حمایت کشورهایی مانند سوئیس، نروژ، کره جنوبی، ژاپن و اتحادیه اروپا در بخش کشاورزی نسبت به ارزش تولیدات محصولات کشاورزی به ترتیب ۶۸، ۶۷، ۶۲، ۵۸ و ۳۴ درصد است). بنابراین باید اعمال سیاست هدفمند نمودن یارانه‌ها در این بخش به تدریج و با هدف کاهش آثار منفی آن صورت گیرد تا بخش، آمادگی لازم را برای اجرای سیاست‌های حمایتی مؤثر به دست آورد.

مقدمه

منابع انرژی از نظر مقدار و وسعت کاربرد در فعالیت‌های کشاورزی متفاوت هستند. این منابع عبارتند از:

الف) انرژی مکانیکی: شامل انرژی حاصل از تراکتورها و تیلرها، کمباین‌ها و موتورهای آب

که همگی از سوخت‌های فسیلی (به‌ویژه فراورده‌های نفت) استفاده می‌کنند.

(ب) **انرژی الکتریکی:** این انرژی که عمدتاً توسط سدها و نیروگاه‌های حرارتی تولید و به‌وسیله الکتروپمپ‌ها و ماشین‌آلات صنایع تبدیلی، دامپروری و گلخانه‌ها مصرف می‌گردد.

(ج) **انرژی انسانی:** با استفاده از این انرژی عملیات مختلف زراعی انجام می‌گیرد (نظیر کودپاشی، بذرپاشی، وجین و حمل بار و...).

(د) **انرژی دامی:** این انرژی با به‌کارگیری حیوانات مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد.

به این ترتیب، موارد مصرف انرژی شامل عملیات تولید نهاده‌های زراعی و دامی در مزرعه و فراوری محصولات و حمل‌ونقل در بخش کشاورزی است. بنابراین با توجه به منابع مختلف انرژی مورد استفاده در بخش کشاورزی، مقادیر، انواع و سهم انرژی سوخت‌های مصرف شده متفاوت هستند چراکه بخش عمده‌ای از فراورده‌های نفتی مصرفی بخش کشاورزی به‌عنوان سوخت موتور مورد استفاده قرار گرفته است، قسمت اعظم برق مصرفی در این بخش نیز در الکتروپمپ‌های مورد استفاده جهت پمپاژ آب در چاه‌های آب تحت عنوان مصارف خاص به مصرف رسیده است. درصد کمتری از انرژی مصرفی این بخش نیز به مصارف گرمایی اختصاص یافته و جهت گرم کردن فضای گلخانه، دامداری‌ها و مرغداری‌ها، مصرف شده است. براین اساس تأمین انرژی برای افزایش کارایی محصولات کشاورزی و جهت‌گیری سیاست‌های بخش کشاورزی از اهمیت اساسی برخوردار است. لذا فراورده‌های نفتی و برق به‌عنوان تأمین‌کننده اصلی انرژی بخش کشاورزی ایران مطرح هستند و انرژی‌های نوین در تأمین انرژی این بخش، نقش چندانی در کشور ما ایفا نمی‌کنند. بنابراین تأمین به‌موقع و اقتصادی انرژی (به‌عنوان نهاده مهم تولیدی)، اهمیت ویژه‌ای در افزایش تولیدات این بخش و افزایش صادرات غیرنفتی کشور دارد.

در این راستا برای آنکه تبعات حذف یارانه‌های حامل‌های انرژی مورد استفاده را در بخش کشاورزی تحلیل کرده و با سایر بخش‌ها مقایسه نماییم، در این گزارش سعی شده است ابتدا سیمایی از وضعیت مصرف انرژی را در بخش کشاورزی ارائه نموده و سپس به آثار حذف یارانه‌های حامل‌های انرژی در این بخش بپردازیم.

۱. میزان مصرف انرژی در بخش کشاورزی

حامل‌هایی چون نفت خام و فراورده‌های نفتی، گاز طبیعی و برق در بخش کشاورزی مورد استفاده قرار می‌گیرند که میزان مصارف هریک از این حامل‌های انرژی و سهم آنها در مصرف بخش کشاورزی به‌شرح جدول ۱ است.

جدول ۱. مصرف انرژی در بخش کشاورزی (میلیون بشکه معادل نفت خام)

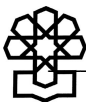
شرح	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵*	نرخ رشد طی دوره ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۵
فراورده‌های نفتی	۲۹/۲	۲۵/۶	۲۵/۴	۲۳/۹	۲۲/۰	۲۳/۴	۲۳/۱	۲۳/۷	۲۶/۱	-۱/۴
گاز طبیعی	—	—	—	—	—	—	—	—	۰/۳	—
برق	۴/۰	۴/۷	۵/۴	۶/۵	۷/۳	۸/۲	۹/۱	۹/۷	۱۰/۴	۱۲/۷
کل مصرف انرژی بخش کشاورزی	۳۳/۱	۳۰/۳	۳۰/۸	۳۰/۴	۲۹/۳	۳۱/۶	۳۲/۲	۳۳/۴	۳۶/۸	۱/۳
کل مصرف نهایی انرژی کل کشور	۶۰۶/۱	۶۳۸/۷	۶۲۱/۹	*۶۳۹/۷	۶۹۱/۶	۷۲۴/۶	۷۷۸/۷	۸۵۵/۷	۹۳۱/۶	۵/۰۵

مأخذ: ترازنامه انرژی، وزارت نیرو، ۱۳۸۵.

* ارقام مقدماتی است.

جدول ۱ و نمودار ۱ نشان می‌دهد که از سال ۱۳۷۷ لغایت ۱۳۸۵، مصرف فراورده‌های نفتی در بخش کشاورزی از ۲۹/۲ به ۲۶/۱ میلیون بشکه معادل نفت خام با نرخ رشد سالیانه‌ای معادل ۱/۴ درصد کاهش یافته است. در سال‌های مذکور مصرف کل برق نیز با نرخ رشد سالیانه‌ای معادل ۱۲/۷ درصد از ۴ به ۱۰/۴ میلیون بشکه معادل نفت خام افزایش یافته است. میزان مصرف گاز در بخش کشاورزی بسیار ناچیز بوده است. بنابراین طی دوره مورد بررسی میزان مصرف کل انرژی در بخش کشاورزی با نرخ رشدی معادل ۱/۳ درصد از ۳۳/۱ به ۳۶/۸ میلیون بشکه معادل نفت خام رسیده که طی همین دوره نرخ رشد سالیانه کل مصرف انرژی کشور ۵/۵ درصد بوده است. همچنین در سال ۱۳۸۵، سهم مصرف انرژی بخش کشاورزی از کل مصرف نهایی انرژی کشور (در حدود) ۴ درصد بوده است که این امر نشان‌دهنده آن است که سهم و رشد مصرف انرژی این بخش نسبت به سایر بخش‌ها کمتر است. با توجه به این ارقام ملاحظه می‌گردد که مصرف انرژی در بخش کشاورزی نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی و مصارف خانگی و عمومی قابل توجه نبوده است. بنابراین ابعاد سیاست‌گذاری برای هدفمند نمودن یارانه حامل‌های انرژی بایستی با توجه به سهم مصرف‌کنندگان و اولویت آن در توسعه ملی مد نظر قرار گیرد.

اطلاعات جدول ۲ نشان می‌دهد که در سال‌های ۱۳۷۷ - ۱۳۸۵، سهم مصرف برق در بخش کشاورزی از ۸/۱ درصد به ۱۱/۹ درصد رسیده است و مصرف نفت گاز در این بخش در سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۵ (۱۸/۲۳ به ۱۳/۲۱ درصد) با توجه به سیر نزولی که داشته است، باز هم بالاترین جایگاه را از لحاظ سهم مصرف حامل‌های انرژی در این بخش داراست. البته یکی از دلایل عمده این کاهش‌ها، اجرای سیاست تغییر سوخت پمپ‌های آبیاری در مزارع کشاورزی از نفت گاز به برق است.

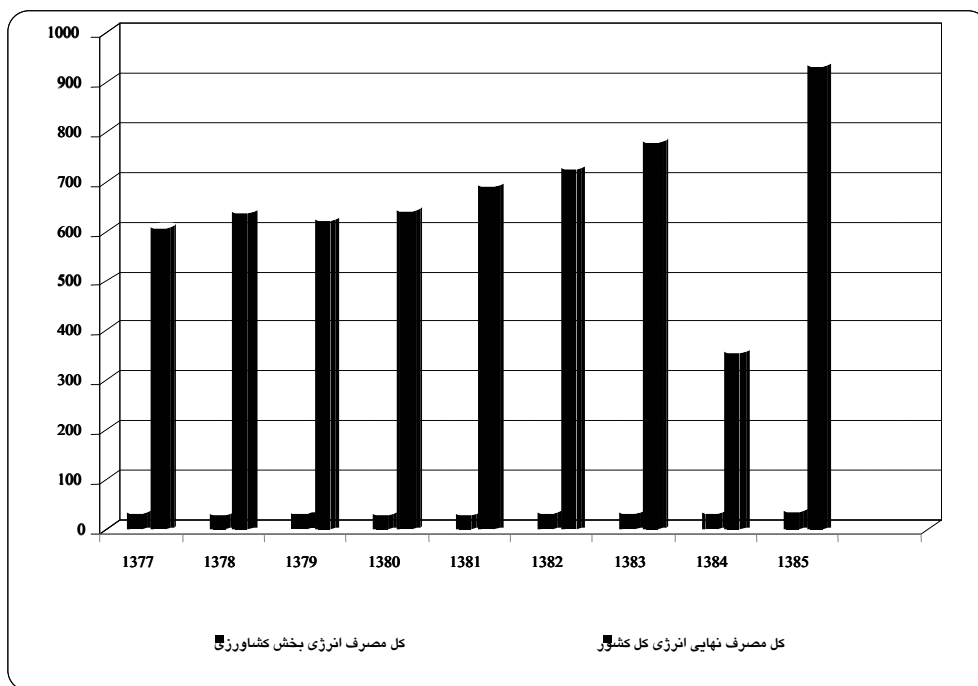
جدول ۲. میزان مصرف و سهم هریک از حامل‌های انرژی در بخش کشاورزی در سال ۱۳۸۵

انرژی	۱۳۷۷		۱۳۷۸		۱۳۷۹		۱۳۸۰		۱۳۸۱		۱۳۸۲		۱۳۸۳		۱۳۸۴		۱۳۸۵		نرخ رشد	
	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)	مصرف	سهم (درصد)
برق (میلیون کیلووات ساعت)	۶۷۸۲	۸/۱	۸۰۱۹	۸/۹	۹۱۴۷	۹/۵	۱۱۰۷۹	۱۰/۸	۱۲۴۳۵	۱۱/۲	۱۳۸۵۹	۱۱/۵	۱۵۴۸۹	۱۱/۸	۱۶۴۶۹	۱۲/۰	۱۷۶۶۶	۱۱/۹	۱۲/۷۱	۴/۹۳
نفت گاز (هزار لیتر)	۴۱۹۶۲۳۱	۱۸/۲۳	۳۸۸۸۰۳۷	۱۶/۸۹	۳۷۷۰۷۵۷	۱۵/۵۴	۳۶۴۸۲۴۵	۱۴/۵۴	۳۴۳۷۷۳۶	۱۳/۲۸	۳۶۷۰۵۴۵	۱۳/۹۹	۳۶۱۷۵۸۱	۱۳/۲۳	۳۷۳۹۹۹۱	۱۳/۰۱	۴۱۵۰۷۵۷	۱۳/۲۱	-۰/۱۴	-۳/۹۵
نفت سفید (هزار لیتر)	۱۷۴۸۶۱	۱/۷۷	۱۴۶۱۱۴	۱/۵۸	۱۸۰۹۵۷	۱/۹۷	۱۷۸۲۳۶	۱/۹۹	۹۳۹۷۱	۱/۰۸	۸۰۲۵۵	۱/۰۲	۷۹۱۱۳	۱/۰۲	۷۳۹۶۹	۰/۹۸	۳۸۸۰۴	۰/۵۴	-۱۷/۱۵	-۱۳/۷۹
نفت کوره (هزار لیتر)	۲۸۵۵۷۵	۲/۰۶	۶۳۱۶۸	۰/۴۴	۱۱۵۱۰۰	۰/۷۸	۱۱۵۸۰	۰/۰۸	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	-۱۰۰	-۱۰۰
بنزین (هزار لیتر)	۱۷۱۲۳	۰/۱۳	۱۷۶۳۰	۰/۱۲	۱۸۹۴۳	۰/۱۲	۱۴۱۵۷	۰/۰۸	۱۵۷۱۰	۰/۰۹	۱۴۱۳۸	۰/۰۷	۱۵۱۶۱	۰/۰۷	۱۳۴۴۵	۰/۰۶	۱۲۵۷۲	۰/۰۵	۳/۷۹	-۱۱/۲۶
گاز طبیعی (میلیون مترمکعب)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۵۴/۰	۰/۹۲	—	—

مأخذ: ترازنامه انرژی، وزارت نیرو، ۱۳۸۵.

نمودار ۱. مقایسه مصرف انرژی در بخش کشاورزی و کل کشور طی سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۵
(میلیون بشکه معادل نفت خام)

شدت انرژی شاخصی است که معمولاً در سطح کلان مورد استفاده قرار می‌گیرد و درجه بهینگی استفاده از انرژی را در یک کشور نشان می‌دهد. شدت انرژی نشان‌دهنده انرژی مورد نیاز برای تولید مقدار معینی از کالاها و خدمات است. این شاخص برحسب عرضه انرژی اولیه یا مصرف نهایی انرژی محاسبه می‌شود. شاخص مزبور در بخش کشاورزی نشان می‌دهد که در سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۵ شدت انرژی در بخش کشاورزی کاهش یافته است، به صورتی که از ۶۹ درصد در سال ۱۳۷۶ به ۵۹ درصد (بشکه معادل نفت خام به میلیون ریال) در سال ۱۳۸۵ رسیده است (جدول ۳ و نمودار ۲). این وضعیت به‌عنوان نکته‌ای مثبت در این بخش تلقی می‌گردد که دلیل آن را می‌توان در برقی شدن چاه‌های کشاورزی (به‌طوری که در سال ۱۳۸۵ بر تعداد چاه‌های برقی کشاورزی افزوده شده است) (جدول ۳)، به‌کارگیری تکنولوژی‌های پربازده و افزایش مداوم ارزش افزوده این بخش جست‌وجو کرد. این در حالی است که شدت انرژی در کل کشور در سال‌های مورد نظر افزایش یافته است. همچنین شدت انرژی در بخش کشاورزی به‌مراتب کمتر از شدت انرژی در کل کشور است. اطلاعات آماری نشان می‌دهد که طی سال‌های مورد بررسی همواره شدت انرژی بخش کشاورزی به‌طور میانگین حدود ۳۲ درصد کمتر از شدت انرژی کل کشور بوده است (نسبت مصرف انرژی بخش کشاورزی به کل کشور). این بدان معناست که مصرف غیربهینه حامل‌های انرژی کشور به بخش‌های دیگر اقتصادی یا مصارف خانگی و عمومی

برمی‌گردد. از این لحاظ نیز بخش کشاورزی از شاخص مناسب مصرف بهینه برخوردار است. بنابراین هدایت و کنترل یارانه حامل‌های انرژی باید به سمت وسوی بخش‌ها یا مصرف‌کنندگانی باشد که مصرف غیربهینه دارند؛ یعنی در ابتدا لازم و ضروری است تا مصرف غیربهینه بخش‌های مختلف اقتصادی یا مصرف‌کنندگان آن شناسایی و اولویت‌بندی شده و براساس آن هدفمند کردن یارانه حامل‌های انرژی با سیاست مناسب و مجزا برای هر بخش یا گروه مصرف‌کنندگان اعمال گردد.

جدول ۳. شدت انرژی در بخش کشاورزی و نسبت آن به کل کشور

(بشکه معادل نفت خام به میلیون ریال)

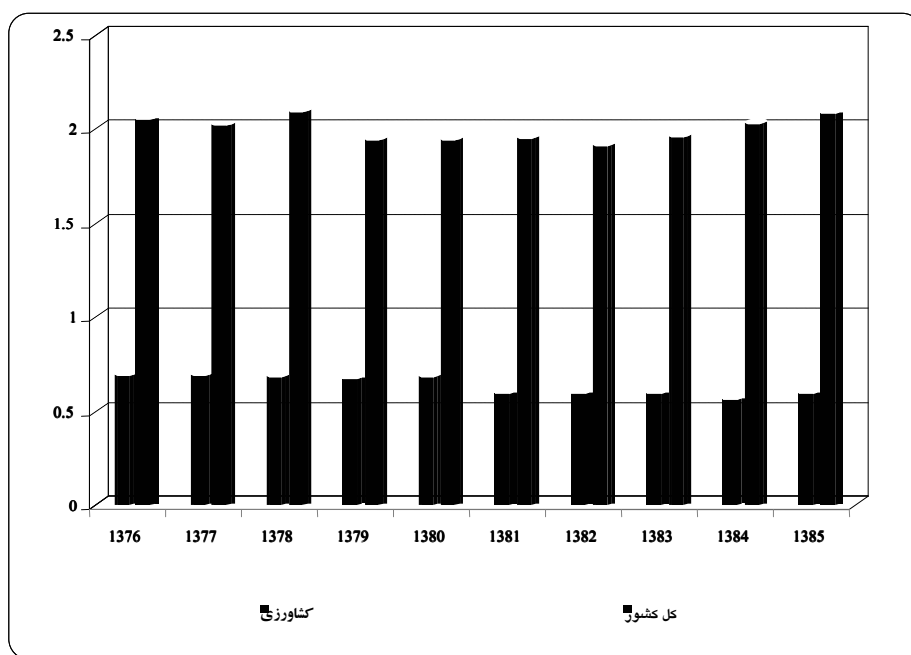
سال	کشاورزی	کل کشور	نسبت کشاورزی به کل کشور	سال	کشاورزی	کل کشور	نسبت کشاورزی به کل کشور
۱۳۷۶	۰/۶۹	۲/۰۵	۰/۳۴	۱۳۸۱	۰/۵۹	۱/۹۵	۰/۳۰
۱۳۷۷	۰/۶۹	۲/۰۲	۰/۳۴	۱۳۸۲	۰/۵۹	۱/۹۱	۰/۳۱
۱۳۷۸	۰/۶۸	۲/۰۹	۰/۳۳	۱۳۸۳	۰/۵۹	۱/۹۶	۰/۳۰
۱۳۷۹	۰/۶۷	۱/۹۴	۰/۳۵	۱۳۸۴	*۰/۵۶	۲/۰۳	۰/۲۸
۱۳۸۰	۰/۶۸	۱/۹۴	۰/۳۵	۱۳۸۵	۰/۵۹	۲/۰۸	۰/۲۸

مأخذ: ترازنامه انرژی، وزارت نیرو، ۱۳۸۵.

* این رقم نسبت به ترازنامه سال گذشته تعدیل شده است.

نمودار ۲. مقایسه شدت انرژی در بخش کشاورزی و کل کشور طی سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۵

(بشکه معادل نفت خام به میلیون ریال)

جدول ۴. چاه‌های کشاورزی برق‌دار شده تا پایان سال ۱۳۸۵

شرکت برق منطقه‌ای	استان	تعداد چاه‌های برق‌دار شده (حلقه)	سهم هر استان از کل
آذربایجان	اردبیل	۸۹۱	۰/۷
	آذربایجان غربی	۶۹۳۹	۵/۱
	آذربایجان شرقی	۵۲۷۰	۳/۹
اصفهان	اصفهان	۱۶۸۸۳	۱۲/۴
	چهارمحال و بختیاری	۲۳۹۸	۱/۸
باختر	مرکزی	۳۴۶۸	۲/۶
	همدان	۵۲۳۵	۳/۹
	لرستان	۲۴۸۸	۱/۸
تهران	تهران	۳۶۷۹	۲/۷
	قم	۸۴۲	۰/۶
خراسان	خراسان رضوی	۷۸۸۰	۵/۸
	خراسان شمالی	۱۰۸۹	۰/۸
	خراسان جنوبی	۱۱۴۱	۰/۸
خوزستان	خوزستان	۲۲۹۷	۱/۷
	کهگیلویه و بویراحمد	۵۳۶	۰/۴
زنجان	زنجان	۲۹۲۰	۲/۱
	قزوین	۱۹۵۱	۱/۴
سمنان	سمنان	۱۶۶۱	۱/۲
سیستان	سیستان و بلوچستان	۴۲۵۱	۳/۱
غرب	کرمانشاه	۳۲۹۷	۲/۴
	ایلام	۸۶۳	۰/۶
	کردستان	۳۴۵۶	۲/۵
فارس	فارس	۲۵۲۵۷	۱۸/۶
	بوشهر	۱۶۸۳	۱/۲
کرمان	کرمان	۷۲۱۰	۵/۳
گیلان	گیلان	۴۱۸۵	۳/۱
مازندران	مازندران	۱۰۵۶۲	۷/۸
	گلستان	۲۶۰۱	۱/۹
هرمزگان	هرمزگان	۲۸۶۵	۲/۱
یزد	یزد	۲۱۰۸	۱/۶
جمع کل		۱۳۵۹۰۶	۱۰۰

مأخذ: ترازنامه انرژی، وزارت نیرو، ۱۳۸۵.

ملاحظه می‌گردد که گرایش و تمایل به برق‌دار کردن چاه‌های کشاورزی برحسب مناطق جغرافیایی متفاوت است. به‌طوری که بیشترین سهم مربوط به استان فارس با ۱۸/۶ درصد سهم و

کمترین سهم مربوط به استان کهگیلویه و بویراحمد با ۰/۴ درصد سهم است. این گرایش و تمایل، به سیاست‌های مختلف اعمال شده از جمله اعطای اعتبارات و توان مالی بهره‌بردار مربوط شده که در صورت ادامه این روند (برق‌دار شدن چاه‌های کشاورزی) بایستی مورد توجه قرار گیرد.

۲. یارانه انواع حامل‌های انرژی

مصرف‌کنندگان مختلف در کشور که یارانه‌های حامل انرژی به آنها تعلق می‌گیرند شامل بخش‌های صنعت، کشاورزی، حمل‌ونقل، تجاری، خانگی و عمومی هستند که هر بخش، به تناسب فعالیت و ساختار خود از حامل‌های مختلفی جهت استمرار فعالیت‌های خود استفاده می‌کند. ارقام مندرج در جدول ۵ نشان می‌دهد که کل ارزش مصرف حامل‌های انرژی در سال ۱۳۸۵ به میزان ۳۸۳۱۶۲/۲ میلیارد ریال بوده است و بخش‌های حمل‌ونقل، خانگی و صنعت به‌ترتیب با اختصاص ۱۶۳۷۸۸/۸ (۴۲/۷ درصد سهم)، ۹۸۴۴۴/۹ (۲۵/۷ درصد سهم) و ۶۱۳۴۱/۹ (۱۶ درصد سهم) میلیارد ریال یارانه در رتبه‌های اول، دوم و سوم قرار گرفته‌اند. این سه گروه مصرف‌کننده در حدود ۸۴/۴ درصد یارانه حامل‌های انرژی را به‌خود اختصاص داده و اگر قرار است هدفمند کردن یارانه انرژی اجرا گردد بایستی مصرف‌کنندگان عمده از نظر مصرف انرژی و دریافت یارانه هدف اصلی این طرح باشند.

در سال ۱۳۸۵، یارانه حامل‌های انرژی در بخش کشاورزی به میزان ۲۸۰۵۵/۴ میلیارد ریال بوده است که این میزان معادل ۷/۳ درصد کل یارانه حامل‌های انرژی در کل کشور است. ملاحظه می‌شود که یارانه پرداختی به حامل‌های انرژی بخش کشاورزی در مقایسه با سایر مصرف‌کنندگان عمده کمتر بوده است. در سال ۱۳۸۵ یارانه نفت گاز و برق بیشترین مقدار را در بخش کشاورزی به‌خود اختصاص داده است که به‌ترتیب ۱۶۸۰۲/۶ و ۱۱۰۰۹/۸ میلیارد ریال است. بنابراین بیشترین میزان یارانه حامل‌های انرژی (در کل بخش‌های خانگی، صنعت، کشاورزی، حمل‌ونقل، تجاری و عمومی) به‌ترتیب مربوط به نفت گاز (۲۸/۲ درصد)، بنزین (۲۴/۴ درصد) و برق (۱۹/۷ درصد) است.

جدول ۵. یارانه حامل‌های انرژی در سال ۱۳۸۵ به تفکیک حامل‌ها و بخش‌های مصرف‌کننده^۱

(ارقام به میلیارد ریال)

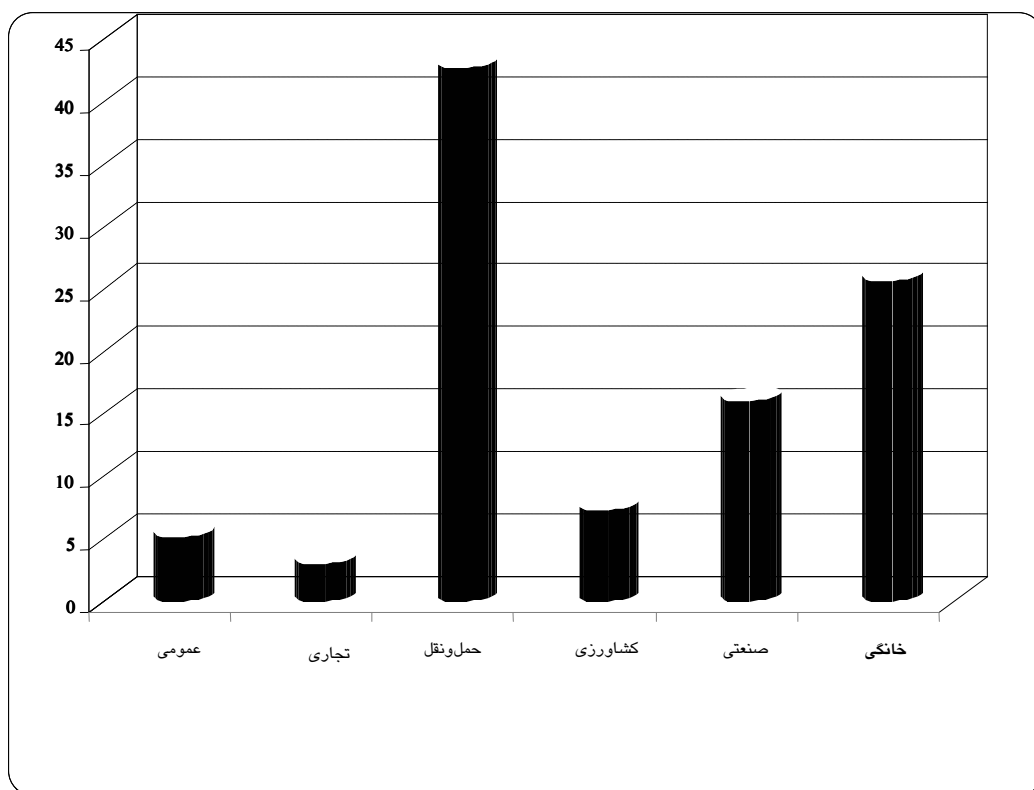
حامل‌ها/ بخش‌ها	خانگی	صنعت	کشاورزی	حمل‌ونقل	تجاری	عمومی	جمع	درصد
بنزین	—	۱۳۱/۸	۴۳/۸	۹۲۸۹۳/۱	۰/۳	۳۷۴/۲	۹۳۴۴۳/۳	۲۴/۴
نفت سفید	۲۷۸۲۱/۶	۲۵۶/۰	۱۶۱/۰	—	۴۴۹/۳	۱۱۵۶/۳	۲۹۸۴۴/۲	۷/۸
نفت گاز	۳۴۳۶/۴	۱۲۰۵۹/۵	۱۶۸۰۲/۶	۶۸۳۴۱/۸	۲۷۷۱/۳	۴۷۸۴/۴	۱۰۸۱۹۶/۰	۲۸/۲
نفت کوره	—	۱۴۸۳۹/۲	—	۱۲۴۴/۰	۳۴۲۹/۵	۹۵۵/۰	۲۰۴۶۷/۸	۵/۳
گاز مایع	۹۵۳۰/۲ ^(۱)	۹۲۴/۸	—	۸۳۷/۸	^(۱)	^(۱)	۱۱۲۹۲/۸	۲/۹
برق	۲۹۴۱۰/۲	۲۰۹۶۶/۷	۱۱۰۰۹/۸	۶۱/۶	۲۹۶۸/۹	۱۱۰۶۷/۱	۷۵۴۸۴/۳	۱۹/۷
گاز طبیعی	۲۸۲۴۶/۶	۱۲۱۶۳/۹	۳۸/۲	۴۱۰/۵	۱۸۰۸/۱	۱۷۶۶/۵	۴۴۴۳۳/۸	۱۱/۶
جمع	۹۸۴۴۴/۹	۶۱۳۴۱/۹	۲۸۰۵۵/۴	۱۶۳۷۸۸/۸	۱۱۴۲۷/۶	۲۰۱۰۳/۶	۳۸۳۱۶۲/۲ ^(۲)	۱۰۰
درصد	۲۵/۷	۱۶/۰	۷/۳	۴۲/۷	۳/۰	۵/۲	۱۰۰/۰	—

مأخذ: ترازنامه انرژی، وزارت نیرو، ۱۳۸۵.

۱. یارانه بخش‌های تجاری و عمومی را نیز در برمی‌گیرد.

۲. لازم به ذکر است چنانچه از قیمت صادراتی گاز به عنوان ارزش اقتصادی آن استفاده شود، آنگاه کل یارانه انرژی معادل ۵۳۳۰۸۵/۳ میلیارد ریال و همچنین سرانه یارانه انرژی حدود ۷۵۶۲ هزار ریال خواهد بود.

نمودار ۳. یارانه حامل‌های انرژی در سال ۱۳۸۵ به تفکیک بخش‌های مصرف‌کننده (درصد)

۱. مصارف غیرانرژی مانند خوراک پتروشیمی‌ها در محاسبه یارانه لحاظ نشده است.

۳. سهم خانوارها از یارانه فراورده‌های نفتی به تفکیک دهک‌های هزینه

از آنجا که بیش از ۹۰ درصد تولیدات بخش کشاورزی در مناطق روستایی شکل می‌گیرد تغییر قیمت حامل‌های انرژی علاوه بر اینکه در بخش تولید کشاورزی تأثیر داشته، بلکه بر رفاه خانوار روستایی یا به عبارتی بهره‌برداران بخش کشاورزی نیز تأثیر مستقیمی دارد. طبیعی است افزایش قیمت حامل‌های انرژی باعث افزایش هزینه خانوار شده و جبران این افزایش هزینه برای خانوارهای با درآمد کم بسیار مشکل و باعث کاهش سایر اقلام مصرفی کالا و کاهش رفاه خانوار می‌شود. از آنجا که سهم هزینه انرژی دهک‌های پایین «نسبت به دهک‌های بالا» در خانوارهای شهری و روستایی بیشتر است و همچنین سهم هزینه انرژی دهک‌های خانوار روستایی نسبت به خانوارهای شهری بیشتر است. این امر بدان مفهوم است که آثار تورمی ناشی از حذف یارانه حامل‌های انرژی، بر دهک‌های پایین «نسبت به دهک‌های بالا» و خانوارهای روستایی «نسبت به خانوارهای شهری» بیشتر است. بنابراین لازم است در فرایند هدفمند کردن یارانه‌ها، سیاست‌های مناسب در جهت حداقل حفظ رفاه کنونی خانوارهای روستایی یا همان تولیدکنندگان بخش کشاورزی تدوین گردد.

به منظور شناخت بیشتر این موضوع سهم هزینه‌های انرژی در میان خانواده‌های شهری و روستایی، برحسب میزان درآمدهای کسب شده به دهک‌های^۱ اول تا دهم تقسیم‌بندی شده و در جدول ۶ آمده است. ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۸۵، هزینه‌های انرژی حدود ۲/۷ درصد از کل هزینه‌های خانوارهای شهری و ۴/۳ درصد از کل هزینه‌های خانوارهای روستایی را به خود اختصاص داده است که در مقایسه با مقادیر سال ۱۳۸۴ (۳/۱ درصد برای خانوارهای شهری و ۴/۷ درصد برای خانوارهای روستایی) کاهش داشته است (جدول ۶). بررسی‌های دهک‌های هزینه‌ای نشان می‌دهد که در خانوارهای شهری و روستایی هرچه سطح درآمد (دهک هزینه‌ای) پایین‌تر باشد، سهم هزینه انرژی در مجموع هزینه‌های خانوار افزایش می‌یابد. به طوری که در سال ۱۳۸۵، یک خانواده فقیر روستایی و شهری (دهک اول) به ترتیب ۸/۲ و ۵/۱ درصد و یک خانوار ثروتمند روستایی و شهری (دهک دهم) به ترتیب ۲/۸ و ۱/۹ درصد از کل هزینه‌های مصرفی خود را به تأمین انرژی اختصاص داده‌اند. برای روشن شدن بهتر موضوع در جدول ۷، میزان سهم خانوارها از یارانه فراورده‌های نفتی و گاز طبیعی به تفکیک دهک‌های هزینه در سال ۱۳۸۵ ذکر شده است.

۱. دهک اول نمادی از فقیرترین و دهک دهم نمادی از ثروتمندترین خانوارها هستند.

جدول ۶. مجموع هزینه‌های خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۳۸۴

خانوارهای روستایی				خانوارهای شهری				شرح
هزینه انرژی	هزینه‌های غیرخوراکی	هزینه‌های خوراکی	کل هزینه‌ها	هزینه انرژی	هزینه‌های غیرخوراکی	هزینه‌های خوراکی	کل هزینه‌ها	
				متوسط کل خانوارها				
۱۷۷۲	۲۴۸۲۳	۱۴۹۷۴	۴۱۵۷۰	۱۸۰۹	۵۱۱۷۳	۱۴۳۰۴	۶۷۲۸۶	مبلغ (هزار ریال)
۴/۳	۵۹/۷	۳۶/۰	۱۰۰	۲/۷	۷۶/۱	۲۱/۳	۱۰۰	درصد
				دهک‌های هزینه				
۸/۲	۳۹/۸	۵۲/۰	۱۰۰	۵/۱	۵۲/۰	۴۲/۸	۱۰۰	دهک اول
۶/۸	۴۷/۳	۴۵/۹	۱۰۰	۴/۱	۶۲/۹	۳۳/۰	۱۰۰	دهک دوم
۶/۵	۴۸/۴	۴۵/۰	۱۰۰	۳/۸	۶۴/۴	۳۱/۸	۱۰۰	دهک سوم
۶/۰	۴۹/۷	۴۴/۴	۱۰۰	۳/۶	۶۷/۶	۲۸/۸	۱۰۰	دهک چهارم
۵/۶	۵۲/۵	۴۱/۹	۱۰۰	۳/۴	۶۹/۰	۲۷/۶	۱۰۰	دهک پنجم
۴/۹	۵۳/۷	۴۱/۴	۱۰۰	۳/۳	۶۹/۵	۲۷/۲	۱۰۰	دهک ششم
۴/۷	۵۶/۳	۳۹/۰	۱۰۰	۲/۹	۷۱/۹	۲۵/۲	۱۰۰	دهک هفتم
۴/۴	۵۸/۶	۳۷/۰	۱۰۰	۲/۸	۷۴/۷	۲۲/۵	۱۰۰	دهک هشتم
۳/۹	۶۱/۴	۳۴/۷	۱۰۰	۲/۶	۷۷/۵	۱۹/۹	۱۰۰	دهک نهم
۲/۸	۶۸/۸	۲۸/۴	۱۰۰	۱/۹	۸۴/۵	۱۳/۶	۱۰۰	دهک دهم

مأخذ: ترازنامه انرژی، وزارت نیرو، ۱۳۸۵.

جدول ۷. متوسط هزینه سالیانه انرژی خانوارهای شهری و روستایی و سهم آن در مجموع

(ارقام به درصد)

هزینه‌های خانوار در سال ۱۳۸۵

حامل‌ها/ دهک‌ها												بنزین
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	جمع*		
۰/۸	۱/۵	۲/۱	۳/۱	۳/۹	۵/۳	۶/۲	۸/۹	۱۱/۲	۱۹/۳	۶۲/۲		
۰/۳	۰/۹	۱/۴	۲/۰	۲/۵	۲/۹	۳/۷	۴/۶	۶/۷	۱۲/۷	۳۷/۸		
۱/۱	۲/۳	۳/۵	۵/۱	۶/۴	۸/۲	۹/۹	۱۳/۵	۱۷/۹	۳۲/۰	۱۰۰/۰	نفت گاز	
۰/۲	۱/۰	۱/۶	۱/۸	۰/۸	۰/۷	۰/۷	۰/۶	۵/۹	۳/۰	۱۶/۴		
۰/۴	۰/۶	۲/۰	۲/۲	۵/۷	۳/۹	۱۳/۳	۷/۹	۱۸/۵	۲۹/۰	۸۳/۶		
۰/۷	۱/۶	۳/۶	۴/۰	۶/۵	۴/۶	۱۴/۰	۸/۵	۲۴/۵	۳۲/۰	۱۰۰/۰		
۱/۷	۲/۱	۱/۸	۱/۷	۱/۵	۱/۷	۱/۳	۱/۳	۱/۶	۱/۰	۱۵/۷	گاز مایع	
۴/۱	۶/۳	۶/۸	۷/۶	۸/۵	۸/۴	۹/۵	۹/۴	۱۰/۹	۱۲/۸	۸۴/۳		
۵/۸	۸/۴	۸/۶	۹/۴	۱۰/۰	۱۰/۲	۱۰/۷	۱۰/۷	۱۲/۵	۱۳/۸	۱۰۰/۰		
۰/۹	۰/۸	۱/۵	۱/۰	۰/۸	۱/۰	۰/۹	۰/۷	۰/۶	۰/۹	۹/۲		
۳/۱	۴/۹	۵/۷	۷/۲	۸/۴	۹/۱	۱۰/۵	۱۳/۶	۱۴/۵	۱۳/۸	۹۰/۸	نفت سفید	
۴/۰	۵/۷	۷/۲	۸/۳	۹/۲	۱۰/۱	۱۱/۴	۱۴/۳	۱۵/۲	۱۴/۶	۱۰۰/۰		
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۱/۳		
۹/۵	۵۲/۳	۰/۹	-	۷/۹	۱۲/۹	۵/۲	-	-	-	۸۸/۷		
۹/۵	۵۲/۳	۰/۹	-	۷/۹	۱۲/۹	۵/۲	-	-	-	۱۰۰/۰	نفت کوره	

حامل‌ها / دهک‌ها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	جمع*
شهری	۳/۵	۵/۴	۶/۴	۷/۰	۷/۷	۸/۱	۸/۶	۹/۱	۱۰/۳	۱۱/۳	۷۷/۴
روستایی	۰/۷	۰/۹	۱/۴	۱/۷	۱/۸	۲/۴	۲/۶	۳/۰	۳/۴	۴/۶	۲۲/۶
جمع*	۴/۲	۶/۳	۷/۸	۸/۷	۹/۵	۱۰/۵	۱۱/۲	۱۲/۲	۱۳/۶	۱۵/۹	۱۰۰/۰

مأخذ: ترازنامه انرژی، وزارت نیرو، ۱۳۸۵.

* اختلاف در سرجمع‌ها با عدد ۱۰۰ ناشی از گرد کردن اعداد است.

براساس آمار موجود سال ۱۳۸۵، هرچه از دهک اول به سمت دهک دهم در سبد مصرفی خانواده‌های روستایی پیش می‌رویم (یا به عبارتی درآمدها افزایش می‌یابد)، میزان مصرف انرژی افزایش می‌یابد. از آنجا که یارانه انرژی در کشور برحسب میزان مصرف به مصرف‌کننده تعلق می‌گیرد، بنابراین با افزایش مصرف انرژی خانوارهای روستایی که در سطوح درآمد بالاتر قرار دارند، میزان برخورداری آنها از یارانه نفت گاز بیشتر شده است. این موضوع هدف اصلی پرداخت یارانه را که توزیع عادلانه‌تر درآمد و کمک مالی به اقشار کم‌درآمد است را مخدوش می‌سازد. البته لازم به ذکر است که نحوه توزیع یارانه برق با سایر حامل‌های انرژی برق متفاوت است که این مسئله به دلیل پله‌ای بودن قیمت برق است که با افزایش مصرف، قیمت آن افزایش می‌یابد. پس توزیع یارانه برق نسبت به توزیع یارانه سایر حامل‌های انرژی عادلانه‌تر خواهد بود.

۴. آثار اولیه و ثانویه حذف یارانه‌های حامل انرژی بر بخش کشاورزی

براساس شواهد موجود در حال حاضر پرداخت یارانه انرژی هدفمند نیست، یعنی تفاوتی بین مصرف‌کننده شهری با درآمد بالا که از فراورده‌های نفتی استفاده می‌کند، با مصرف‌کننده با درآمد پایین در روستا وجود ندارد، نه تنها به دهک‌های درآمدی توجهی نشده است، بلکه به بخش تأمین‌کننده امنیت غذایی نیز توجهی نشده است. مطالعات انجام شده (در مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی تحت عنوان «بررسی تأثیر افزایش قیمت گازوئیل بر بخش کشاورزی») نشان می‌دهد که براساس آمار وزارت نفت در بعد از انقلاب، قیمت گازوئیل در سال ۱۳۵۸ معادل ۲/۴ ریال بوده است و در سال ۱۳۸۲، ۷۱ برابر شده است، یعنی در هر زمانی که لازم بوده، بخشی از کمبود درآمد و بودجه، از طریق افزایش قیمت سوخت تأمین شده و چون هدف تأمین بودجه دولت بوده توجهی به دهک‌های درآمدی و وضعیت تولید بخش کشاورزی نشده است. موضوع مهم‌تر اینکه تصمیم افزایش قیمت، شامل همه مشتقات نفتی مانند گازوئیل نیز شده است، یعنی تفاوتی بین نوع استفاده از آن (مصرفی و تولیدی) و طبقات درآمدی شهری و روستایی در استفاده از یارانه انرژی وجود نداشته است.

آنچه مجدداً باید تأکید نمود این است که در فرایند هدفمند کردن یارانه‌ها عدم توجه به دهک‌های درآمدی و سهم و نقش بخش موردنظر در امنیت غذایی و توسعه ملی، آثار زیانباری برای اقتصاد کشور در پی خواهد داشت. در این میان آثار مستقیم و غیرمستقیم افزایش قیمت حامل‌های انرژی به‌خصوص نفت گاز تبعات ناگواری برای بخش کشاورزی خواهد داشت. برخی از آثار اولیه حذف یارانه حامل‌های انرژی بر بخش کشاورزی را می‌توان به‌شرح زیر برشمرد:

- افزایش هزینه نهاده حامل‌های انرژی (نفت گاز و برق) در تولید محصولات کشاورزی،
- فقدان نقدینگی لازم برای تأمین انرژی مورد نیاز توسط کشاورزان،
- افزایش قیمت محصولات کشاورزی به‌نحوی که ممکن است قابلیت رقابت محصولات داخلی با محصولات خارجی کاهش یابد.

در نهایت این آثار اولیه بازتاب‌های ثانویه‌ای را در بر خواهند داشت که عبارتند از:

- افزایش هزینه سایر نهاده‌های تولید کشاورزی از قبیل کودهای شیمیایی، سموم شیمیایی، بذر و نهال و غیره که موجب افزایش قیمت تولیدکننده در مراحل بعدی می‌شود.
- افزایش هزینه‌های پس از تولید محصولات کشاورزی از قبیل هزینه‌های برداشت، حمل‌ونقل، سردخانه، انبار، بازاررسانی و غیره که قیمت مصرف‌کننده را افزایش خواهد داد.

البته لازم به ذکر است که در شرایط آزادسازی قیمت انرژی، این امکان وجود دارد که انگیزه کشاورزان برای کاهش هزینه تولیدات محصولات کشاورزی، افزایش بهره‌وری نهاده‌ها با واقعی شدن قیمت‌ها و جایگزینی یا حذف برخی از اقلام محصولات کشاورزی از الگوی کشت (محصولاتی که قابلیت رقابت خود را در شرایط جدید از دست می‌دهند) اتفاق افتد. بنابراین با توجه به سیاست‌های دولت مبنی بر آزادسازی قیمت کالاها و خدمات، همزمان با آزادسازی قیمت حامل‌های انرژی، برخی از تولیدکنندگان بنا به دلایل گوناگون از جمله افزایش قیمت محصول و واردات کالا با قیمت پایین‌تر، امکان رقابت در شرایط جدید را از دست خواهند داد.^۱ لذا افزایش یکباره قیمت حامل‌های انرژی در بخش کشاورزی مشکلات جدیدی را به بخش تحمیل خواهد کرد و باید طی فرایند برنامه‌ریزی شده و تا پایان برنامه پنجم اقتصادی این تغییرات به تدریج اعمال شود.

علاوه بر موارد مذکور، افزایش قیمت انرژی، افزایش هزینه تمام شده و کاهش سودآوری، تهدیدی برای صنایع روستایی و تبدیلی کشور می‌باشد که ممکن است با کاهش تولید، افزایش بیکاری یا کاهش اشتغال کارکنان واحدهای تولیدی با انرژی‌بری بالا همراه باشد. همچنین آثار زیست‌محیطی ناشی از قطع درختان و جایگزین کردن چوب، بوته و فضولات دامی به‌جای نفت سفید در مناطق جنگلی و روستایی نیز حادث شده و محیط زیست دچار تخریب خواهد شد.

۱. مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

۵. آثار کمی حذف یارانه حامل‌های انرژی بر محصولات کشاورزی

به منظور ارزیابی آثار کمی حذف یارانه حامل‌های انرژی بر محصولات کشاورزی (توسط مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی کشور) نقش حامل‌های انرژی یعنی نفت و گاز و برق در تأمین انرژی این بخش ۹۹ درصد در نظر گرفته شده است و تنها حامل‌های مذکور مورد بررسی قرار گرفته‌اند. همچنین در راستای بررسی آثار افزایش قیمت سایر عوامل تولید (مانند کود، سم، آب، نیروی انسانی، بذر، نهال و...) سناریوهایی (به غیر از حامل‌های انرژی مذکور) براساس پیش‌بینی متوسط تورم مورد انتظار، در نظر گرفته شده و محاسبات انجام شده است. جداول ۸ و ۹ نشان‌دهنده قیمت‌های پیش‌بینی شده برای حامل‌های انرژی است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود افزایش قیمت حامل‌های انرژی و کود پس از حذف یارانه قابل ملاحظه است.

جدول ۸. قیمت در نظر گرفته شده برای حامل‌های انرژی (ارقام به ریال)

نوع حامل	قیمت کنونی	سال اول
برق	۱۵	۱۰۰۰
نفت گاز	۱۶۵	۳۵۰۰

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

جدول ۹. میزان افزایش قیمت حامل‌های انرژی (ارقام به ریال)

نوع حامل	قیمت کنونی	سال اول	نسبت قیمت پیشنهادی به قیمت کنونی
برق	۱۵	۱۰۰۰	۶۷ برابر
نفت گاز	۱۶۵	۳۵۰۰	۲۱ برابر

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

جدول ۱۰. میزان افزایش قیمت کودها (ارقام به ریال)

نوع کود	قیمت کنونی	قیمت جهانی	نسبت قیمت جهانی به قیمت کنونی
ازته	۷۴۷	۲۷۵۰	۳/۷ برابر
فسفات	۶۲۲	۸۳۰۰	۱۳/۳ برابر
پتاسه	۶۰۴	۸۶۶۰	۱۴/۳ برابر

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

توضیح: قیمت کودهای فسفات و پتاسه براساس آخرین خریدهای شرکت خدمات حمایتی و لحاظ تغییرات قیمت نفت محاسبه شده است. قیمت کود ازته قیمت پرداختی به کارخانجات داخلی است.

از سوی دیگر ملاحظه می‌شود که تغییر قیمت‌های حامل‌های انرژی و انواع کودهای شیمیایی، دارای آثار مستقیم و غیرمستقیم بر هزینه تولیدات محصولات کشاورزی هستند. آثار مستقیم افزایش قیمت حامل‌های انرژی (برق و نفت گاز) و کودهای شیمیایی با توجه به سهم هزینه‌ای این

نهادها در تولید محصولات منتخب محاسبه شده است که سهم هزینه نفت گاز و برق در کل هزینه تولید براساس نرخ کنونی و پیشنهادی به ازای یک کیلوگرم محصول در سال زراعی ۱۳۸۵-۱۳۸۶ به شرح جدول ۱۱ است.

جدول ۱۱. سهم هزینه نفت گاز و برق در کل هزینه تولید براساس نرخ کنونی و پیشنهادی

به ازای یک کیلوگرم محصول در سال زراعی ۱۳۸۵-۱۳۸۶ (ارقام به ریال)

نام محصول	کل هزینه تولید	هزینه نفت گاز و برق براساس نرخ کنونی	درصد سهم نفت گاز و برق براساس نرخ کنونی	کل هزینه تولید براساس نرخ پیشنهادی	هزینه نفت گاز و برق براساس نرخ پیشنهادی	سهم نفت گاز و برق براساس نرخ پیشنهادی (درصد)	رشد هزینه (درصد)
گندم	۱۴۳۶	۲۷	۱/۹۰	۲۴۷۸	۱۰۶۹	۴۳	۷۳
جو	۱۴۴۹	۲۵	۱/۷۰	۲۳۴۹	۹۲۴	۳۹	۶۲
ذرت	۱۰۸۵	۱۶	۱/۴۸	۱۸۹۳	۸۲۵	۴۴	۷۵
پنبه	۳۵۹۰	۲۱	۰/۵۹	۴۴۲۹	۸۶۰	۱۹	۲۳
چغندر قند	۳۹۱	۴	۱/۰۵	۶۱۱	۲۲۴	۳۷	۵۶
سیب زمینی	۱۰۳۹	۵	۰/۵۲	۱۳۳۹	۳۰۶	۲۳	۲۹
پیاز	۶۵۲	۶	۰/۸۶	۹۹۰	۳۴۴	۳۵	۵۲
کلزا	۲۶۲۲	۲۳	۰/۸۹	۳۴۱۹	۸۲۱	۲۴	۳۰
سویا	۲۵۸۹	۲۷	۱/۰۳	۳۷۴۶	۱۱۸۴	۳۲	۴۵
شلتوک	۴۵۵۲	۳	۰/۰۸	۴۶۲۲	۷۳	۲	۲

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

جدول ۱۱ نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن سهم هزینه نفت گاز و برق در کل هزینه تولید براساس نرخ پیشنهادی، کل هزینه تولید محصولات زراعی از ۲ تا ۷۵ درصد متغیر است. از سوی دیگر درصد رشد هزینه تولید براساس نرخ پیشنهادی افزایش قیمت حامل‌های انرژی و کودهای شیمیایی برای تولید محصولات در سال زراعی ۱۳۸۵ - ۱۳۸۶ به شرح جدول ۱۲ است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود بیشترین درصد رشد هزینه کل به‌ترتیب مربوط به گندم با ۱۰۱ درصد، ذرت با ۹۴ درصد و جو با ۸۲ درصد رشد است. دامنه تغییر رشد هزینه تولید بین ۱۳ تا ۱۰۱ درصد در نوسان می‌باشد. محاسبات نشان می‌دهد که حذف یارانه انرژی و کود شیمیایی بر افزایش هزینه تولید محصولات استراتژیک بخش کشاورزی تأثیر مثبت و قابل ملاحظه‌ای دارد. این موضوع مخاطره‌ای است که هم قدرت رقابتی محصولات کشاورزی در بازارهای جهانی و هم امنیت غذایی کشور را مورد تهدید قرار می‌دهد.

جدول ۱۲. کل هزینه تولید براساس قیمت فعلی و قیمت پیشنهادی حامل‌های انرژی و کود شیمیایی

(ارقام به ریال)

و رشد هزینه در سال زراعی ۱۳۸۵-۱۳۸۶

نام محصول	کل هزینه تولید	کل هزینه تولید براساس نرخ پیشنهادی افزایش قیمت نفت گاز و برق	میزان افزایش قیمت کود شیمیایی	کل هزینه تولید براساس نرخ پیشنهادی افزایش قیمت حامل‌های انرژی و کود شیمیایی	رشد هزینه (درصد)
گندم	۱۴۳۶	۲۴۷۸	۴۰۸	۲۸۸۶	۱۰۱/۰۱
جو	۱۴۴۹	۲۳۴۹	۲۹۰	۲۶۳۹	۸۲/۰۷
ذرت	۱۰۸۵	۱۸۹۳	۲۱۴	۲۱۰۷	۹۴/۲۴
پنبه	۳۵۹۰	۴۴۲۹	۸۹۶	۵۳۲۵	۴۸/۳۳
چغندر قند	۳۹۱	۶۱۱	۸۲	۶۹۳	۷۷/۲۱
سیب زمینی	۱۰۳۹	۱۳۳۹	۱۲۰	۱۴۵۹	۴۰/۵۱
پیاز	۶۵۲	۹۹۰	۷۷	۱۰۶۷	۶۳/۶۴
کلزا	۲۶۲۲	۳۴۱۹	۶۹۴	۴۱۱۳	۵۶/۸۸
سویا	۲۵۸۹	۳۷۴۶	۵۵۴	۴۳۰۰	۶۶/۱۲
شلتوک	۴۵۵۲	۴۶۲۲	۵۲۳	۵۱۴۴	۱۳/۰۱

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

با توجه به محاسبات انجام شده تأثیر افزایش قیمت نفت گاز، برق، کود شیمیایی و حمل‌ونقل در هزینه تولید براساس نرخ کنونی و پیشنهادی به‌ازای یک کیلوگرم محصول در سال زراعی ۱۳۸۵-۱۳۸۶ به‌شرح جدول ۱۳ آمده است.

جدول ۱۳. تأثیر افزایش قیمت نفت گاز، برق، کودهای شیمیایی و حمل‌ونقل در هزینه تولید براساس

نرخ کنونی و پیشنهادی به‌ازای یک کیلوگرم محصول در سال زراعی ۱۳۸۵-۱۳۸۶

(ارقام به ریال)

نام محصول	کل هزینه تولید	کل هزینه تولید براساس نرخ پیشنهادی
گندم	۱۴۳۶	۳۰۰۴
جو	۱۴۴۹	۲۸۰۲
ذرت	۱۰۸۵	۲۲۷۳
پنبه	۳۵۹۰	۵۵۵۱
چغندر قند	۳۹۱	۸۲۱
سیب زمینی	۱۰۳۹	۱۵۵۸
پیاز	۶۵۲	۱۱۵۳
کلزا	۲۶۲۲	۴۳۰۵
سویا	۲۵۸۹	۴۴۷۹
شلتوک	۴۵۵۲	۵۳۶۳

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

براساس نرخ پیشنهادی افزایش قیمت نفت گاز، برق، کودشیمیایی و حمل و نقل برحسب قیمت تضمینی به ازای یک کیلوگرم محصول در سال زراعی ۱۳۸۷-۱۳۸۸ از ۹۰۷ ریال تا ۹۶۳۴ ریال متغیر خواهد بود.

جدول ۱۴. تأثیر افزایش قیمت نفت گاز، برق، کودهای شیمیایی و حمل و نقل در قیمت تضمینی براساس نرخ کنونی و پیشنهادی به ازای کیلوگرم محصول در سال زراعی ۱۳۸۷-۱۳۸۸

(ارقام به ریال)

نام محصول	قیمت تضمینی	قیمت تضمینی منهای هزینه نفت گاز، برق و کودهای شیمیایی (با تورم زدایی)	قیمت تضمینی براساس نرخ پیشنهادی
گندم	۲۰۵۰	۲۶۱۹	۴۱۸۷
جو	۲۷۰۰	۲۰۹۲	۳۴۴۴
ذرت	۲۷۶۰	۲۱۶۲	۳۳۵۱
پنبه	۶۴۸۰	۵۰۵۸	۷۰۱۹
چغندر قند	۶۲۰	۴۷۷	۹۰۷
سیب زمینی	۱۲۷۷	۱۰۰۱	۱۵۲۰
پیاز	۸۱۰	۶۳۰	۱۱۳۱
کلزا	۶۲۰۰	۴۸۵۱	۶۵۳۴
سویا	۵۳۵۰	۴۲۰۱	۶۰۹۱
شلتوک	۱۱۱۲۵	۸۸۲۳	۹۶۳۴

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

تأثیر حذف یارانه‌ها بر محصولات دام و طیور نسبت به محصولات زراعی تا حدی متفاوت خواهد بود. میزان مصرف انرژی، هزینه انرژی و سایر هزینه‌های تولید به ازای هر کیلوگرم محصول به شرح جدول ۱۵ است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۸۵، کمترین هزینه حامل‌های انرژی مربوط به شیر خام (۲۴ ریال برای یک کیلوگرم شیر) و بیشترین مربوط به مرغ زنده است (۱۵۶ ریال برای یک کیلوگرم مرغ زنده). همچنین از دیدگاه سهم هزینه حامل‌های انرژی در کل هزینه تولید مشاهده می‌شود که بیشترین مربوط به مرغ زنده با ۱/۴۶ درصد سهم و کمترین مربوط به گاو و گوساله زنده با ۰/۳ درصد است. در مجموع می‌توان گفت در بخش دام و طیور سهم هزینه حامل‌های انرژی از کل هزینه در دامنه ۰/۳ تا ۱/۵ درصد برحسب نوع محصول در نوسان است.

با توجه به سهم هزینه حامل‌های انرژی در کل هزینه تولید، در صورت حذف یارانه انرژی، هزینه تولید بخش دام و طیور افزایش خواهد یافت که میزان افزایش هزینه انرژی در صورت حذف یارانه‌ها در جدول ۱۶ آمده است. ملاحظه می‌شود که به ازای هر کیلوگرم مرغ زنده در حال حاضر

۱۵۶ ریال انرژی هزینه می شود که این مبلغ در صورت حذف یارانه ها به ۳۶۵۰ ریال خواهد رسید که در حدود ۳۴۹۴ ریال افزایش قیمت برای هر کیلو اتفاق افتاده یا به عبارتی هزینه حامل های انرژی در حدود ۲۳ برابر خواهد شد. بر این اساس بیشترین افزایش هزینه تولید ناشی از حذف یارانه حامل های انرژی به ترتیب مربوط به مرغ زنده و شیر خام خواهد بود. به طور کلی می توان گفت که افزایش هزینه های تولید محصولات دامی ناشی از حذف یارانه حامل های انرژی، علوفه و سایر عوامل تولید در دامنه ۴۶ تا ۷۶ درصد متغیر خواهد بود.

جدول ۱۵. هزینه تولید محصولات دام و طیور بدون محاسبه سود تولیدکننده به قیمت سال ۱۳۸۵

(ریال هر کیلوگرم)

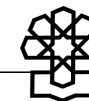
نوع محصول	کل هزینه تولید ^(۱)	مصرف انرژی به ازای هر کیلوگرم محصول ^(۲)		هزینه حامل های انرژی	سهم هزینه حامل های انرژی از کل هزینه (درصد)	سایر هزینه های تولیدی
		سوخت مصرفی (لیتر)	برق (کیلووات ساعت)			
مرغ زنده	۱۰۶۶۷	۰/۹	۰/۵	۱۵۶	۱/۴۶	۱۰۵۱۱
تخم مرغ ^(۳)	۷۱۷۷	۰/۲۱	۰/۳	۳۹	۰/۵۴	۷۱۳۸
شیر خام	۲۵۴۱	۰/۱	۰/۵	۲۴	۰/۹۴	۲۵۱۷
گوسفند زنده	۱۹۱۷۷	۰/۴	۰/۴	۷۲	۰/۳۸	۱۹۱۰۵
گاو و گوساله زنده	۱۷۷۷۰	۰/۳	۰/۳	۵۴	۰/۳۰	۱۷۷۱۶

مأخذ: مؤسسه پژوهش ها و برنامه ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

۱. معاونت امور دام.

۲. وزارت نفت، ترازنامه هیدروکربوری کشور، ۱۳۸۵.

۳. مصرف سوخت برای تولید ۰/۱۵ لیتر و برای بسته بندی ۰/۰۶ لیتر جمعاً ۰/۲۱ لیتر برای هر کیلوگرم.

جدول ۱۶. افزایش هزینه تولید محصولات دامی برحسب قیمت‌های فعلی و پیشنهادی حامل‌های انرژی براساس هزینه تولید در سال ۱۳۸۵

(ریال هر کیلوگرم)

نوع محصول	هزینه حامل‌های انرژی براساس قیمت‌های فعلی			هزینه حامل‌های انرژی براساس قیمت‌های پیشنهادی			افزایش هزینه تولید به دلیل افزایش هزینه حامل‌های انرژی		
	سوخت	برق	جمع	سوخت	برق	جمع	سوخت	برق	جمع
مرغ زنده	۱۴۹	۸	۱۵۶	۳۱۵۰	۵۰۰	۳۶۵۰	۳۰۰۲	۴۹۳	۳۴۹۴
تخم مرغ	۳۵	۵	۳۹	۷۳۵	۳۰۰	۱۰۳۵	۷۰۰	۲۹۶	۹۹۶
شیر خام	۱۷	۸	۲۴	۳۵۰	۵۰۰	۸۵۰	۳۳۴	۴۹۳	۸۲۶
گوسفند زنده	۶۶	۶	۷۲	۱۴۰۰	۴۰۰	۱۸۰۰	۱۳۳۴	۳۹۴	۱۷۲۸
گاو و گوساله زنده	۵۰	۵	۵۴	۱۰۵۰	۳۰۰	۱۳۵۰	۱۰۰۱	۲۹۶	۱۲۹۶

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

جدول ۱۷. افزایش هزینه تولید محصولات دامی برحسب افزایش هزینه حامل‌های انرژی براساس هزینه تولید در سال ۱۳۸۵

(ریال هر کیلوگرم)

نوع محصول	هزینه فعلی	هزینه با افزایش حامل‌های انرژی (براساس قیمت برق و نفت گاز در مرحله آزادسازی)	درصد افزایش هزینه ناشی از افزایش حامل‌های انرژی	هزینه فعلی	هزینه فعلی	درصد افزایش هزینه علوفه بعد از اجرای طرح	هزینه علوفه بعد از اجرای طرح	هزینه سایر	هزینه با احتساب افزایش قیمت حامل‌ها، علوفه و سایر	درصد کل افزایش
مرغ زنده	۱۰۶۶۷	۱۴۱۶۱	۳۲/۸	۶۱۲۴	۴۳۸۷	۶۳/۴	۱۰۰۰۷	۴۳۸۷	۱۸۰۴۴	۶۹
تخم مرغ	۷۱۷۷	۸۱۷۳	۱۳/۹	۵۷۳۵	۱۴۰۳	۶۷/۱	۹۵۸۳	۱۴۰۳	۱۲۰۲۱	۶۷
شیر خام	۲۵۴۱	۳۳۶۷	۳۲/۵	۲۴۴۸	۶۹	۴۴/۸	۳۵۴۵	۶۹	۴۴۶۴	۷۶
گوسفند زنده	۱۹۱۷۷	۲۰۹۰۵	۹/۰	۱۲۲۵۳	۶۸۵۲	۵۸	۱۹۳۶۰	۶۸۵۲	۲۸۰۱۲	۴۶
گاو و گوساله زنده	۱۷۷۷۰	۱۹۰۶۶	۷/۳	۱۱۰۴۴	۶۶۷۲	۶۳/۲	۱۸۰۲۴	۶۶۷۲	۲۶۰۴۶	۴۷

مأخذ: مؤسسه پژوهش‌ها و برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.

۶. الزامات کلان اجرای سیاست

هدفمند نمودن یارانه‌های حامل‌های انرژی در بخش کشاورزی به اجرای الزامات کلانی نیاز دارد. بنابراین می‌بایست الزامات زیر جهت اجرایی شدن این هدفمندسازی یارانه‌ها در نظر گرفته شود تا زمینه‌های لازم را برای آزادسازی قیمت‌ها فراهم آورد. این الزامات به شرح زیر است:

- حمایت از تولیدکنندگان و تولید که منجر به افزایش حجم تولید، کاهش هزینه تولید و قیمت تمام شده و افزایش بهره‌وری خواهد شد و در نهایت افزایش رفاه مصرف‌کنندگان را در پی خواهد داشت.

- اصلاح نظام پرداخت یارانه در مرحله اول منجر به افزایش هزینه تولید محصولات کشاورزی و به تبع آن افزایش قیمت آنها می‌شود. این موضوع هم به ضرر تولیدکننده و هم مصرف‌کننده خواهد بود. طبیعی است در فرایند هدفمند نمودن یارانه بخش کشاورزی، نایستگی قیمت تمام شده محصولات کشاورزی افزایش یافته تا از این طریق باعث از دست دادن مزیت رقابتی و گران شدن محصولات غذایی در کشور و ادامه این روند افزایش واردات (به صورت رسمی و قاچاق) و کاهش تولید در بخش کشاورزی شود. بنابراین هدفمند کردن یارانه‌ها در بخش کشاورزی بایستی اصل مزیت رقابتی و افزایش تولید را به همراه داشته باشد. حال می‌توان بسته‌های سیاستی مناسبی برای دستیابی به این مهم در نظر گرفت.

- از آنجا که بخش کشاورزی و محصولات تولیدی آن مستقیماً با امنیت غذایی مردم و سلامت جامعه ارتباط دارد از این رو مسئولان و تصمیم‌گیران این بخش درصددند با سیاست‌های مناسب سبب توسعه کشاورزی شوند. در این میان ملاحظه می‌شود که قیمت تمام شده محصولات کشاورزی در مقایسه با قیمت جهانی بیشتر بوده که ادامه این روند در طول زمان باعث کاهش مزیت رقابتی خواهد شد. برای رقابتی کردن بهای تمام شده محصولات کشاورزی با سایر کشورهای جهان چاره‌ای جز بهبود بهره‌وری تولید به همراه کاهش هزینه و افزایش سریع سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی به همراه کاهش نرخ تورم در کشور نیست و الزاماً باید همه این سیاست‌ها در راستای سیاست توسعه پایدار و حفظ منابع پایه و محیط زیست اتفاق بیفتد تا بخش کشاورزی سالم، پویا و رقابت‌پذیر شود.

- سطح فعلی تعرفه‌ها امکان حفاظت کافی از تولیدات کشاورزی کشور را فراهم نمی‌آورند و لازم است برای اجرای طرح تحول اقتصادی دگرگون شوند (سطح تعرفه لازم در ارتباط مستقیم با نرخ ارز قرار دارد).

- استقرار نظام چرخه بهره‌وری براساس سند ویژه ارتقای بهره‌وری در بخش کشاورزی (که

پیش‌نویس این سند در قالب تدوین برنامه پنجم تهیه شده است و در مراحل نهایی بررسی قرار دارد).

- با افزایش قیمت‌ها و وقفه زمانی موجود بین تولید و عرضه محصولات کشاورزی وابستگی تولیدکنندگان بخش به اعتبارات بانکی بیشتر خواهد شد. در این شرایط سیستم بانکی می‌باید آمادگی لازم برای عرضه این حجم از اعتبارات را داشته باشد.

- در طراحی نظام بازتوزیع یارانه‌ها به‌ویژه درخصوص یارانه‌های مصرفی باید به تفاوت‌های بین شهر و روستا توجه کرد. سیاست باید به‌صورت منطقه‌ای و شهری و روستایی جداگانه طراحی و اجرا شود به‌گونه‌ای که سهم مناطق روستایی محفوظ ماند.

- ارتقای توانایی‌ها و دانش علمی و فنی جهت دستیابی به انرژی‌های نوین و بومی‌سازی فناوری مهندسی آن و بهینه‌سازی هزینه‌ها.

- جلب و تجهیز منابع مالی بیشتر و تنوع‌بخشی به این منابع و جلب مشارکت مردمی جهت سرمایه‌گذاری و تسریع در اجرای طرح‌های بهینه‌سازی انرژی در بخش کشاورزی.
- تقویت سامانه سنجش کمی و کیفی مصارف انرژی در بخش کشاورزی به‌منظور رفتارسنجی آنها و نهادینه نمودن مصرف بهینه آن.

- طراحی الگوی کشت مناسب و بهینه در مناطق مختلف کشور.

- توسعه فعالیت‌های غیرزراعی در مناطق روستایی کشور به‌منظور افزایش درآمدهای خانوار روستایی و مقابله با بیکاری.

- انجام مطالعات دقیق و مستمر درخصوص ارزیابی طرح هدفمند کردن یارانه‌های انرژی در بخش کشاورزی به‌منظور انجام اصلاحات لازم در فرایند اجرای سیاست‌های مربوطه.
- تدوین سیاست‌های اعتباری مناسب برای تأمین مالی بخش کشاورزی جهت مقابله با افزایش هزینه‌ها.

- برقراری استانداردهای لازم به‌منظور افزایش بهره‌وری انرژی و کاهش تلفات آن.

- اعمال اصلاحات ساختاری و نهادی (حقوقی و سازمانی و...) مورد نیاز در بخش کشاورزی و روستایی.

- تدوین و اجرای برنامه‌های آگاه‌سازی بهره‌برداران بخش کشاورزی و روستاییان برای بهره‌برداری بهینه از انرژی.

- جایگزینی و نوسازی تجهیزات و ماشین‌آلات بخش کشاورزی جهت کاهش مصرف انرژی.

- شناسایی روستاییان و محصولات آسیب‌پذیر برحسب منطقه.

- بررسی روش‌ها و شیوه‌های بازتوزیع و جبران زیان‌دیدگان از اصلاحات در بخش

کشاورزی و روستایی یا به عبارتی انتخاب بهترین شیوه و راهکار پرداخت زیان. بنابراین به دلیل اهمیت بخش کشاورزی و آسیب‌پذیری روستاییان، یارانه‌ها بایستی به تدریج کاهش یافته و نقدی کردن آن باید به صورت مرحله‌ای (از انرژی و حامل‌های آن) آغاز شده و در مراحل بعد به کالاهای اساسی برسد، زیرا که بخش کشاورزی به دلایل مختلف از جمله امنیت غذایی به زمان بیشتری برای تطابق با شرایط جدید نیاز دارد و نباید با دیگر بخش‌ها به صورت یکسان نگریده شود. به عبارت دیگر این طرح الزام خاصی برای ارائه مهلت زمانی یکسان برای همه بخش‌ها (۳ ساله) نداشته و می‌بایستی کل اقتصاد حداقل به چهار قسمت تقسیم‌بندی و متناسب با ویژگی‌های هر قسمت، سیاست‌های خاصی تدوین و ارائه شود. با توجه به نتایج تحقیقات انجام شده در خصوص وضعیت بخش کشاورزی (با توجه به شرایط اقلیمی و خشکسالی)، اگر در سه سال آینده بارندگی مناسبی در کشور باشد، هدفمند کردن یارانه‌ها بایستی با دو سال تأخیر نسبت به سایر بخش‌ها انجام گیرد و پس از آن اجرایی نمودن آن به صورت تدریجی در دوره پنج‌ساله صورت گیرد.

جمع‌بندی و پیشنهادها

در بخش کشاورزی، انرژی به عنوان یک نهاد مهم است و فراورده‌های نفتی (گازوئیل) به عنوان مهم‌ترین حامل‌های انرژی برای بخش یاد شده مطرح هستند. البته لازم به ذکر است که سهم آن در طول زمان، روند کاهشی داشته است و انرژی برق به تدریج جایگاه خود را در بخش کشاورزی به عنوان تأمین‌کننده انرژی افزایش داده است. به طوری که مصرف برق در بخش کشاورزی از ۶۷۸۲ میلیون کیلووات ساعت در سال ۱۳۷۷ به ۱۷۶۶۲ میلیون کیلووات ساعت در سال ۱۳۸۵ رسیده است (۱۱/۹ درصد سهم برق کل کشور را بخش کشاورزی به خود اختصاص داده است) به دلیل آنکه تا پایان سال ۱۳۸۵ بیش از ۱۳۵۹۰۶ حلقه چاه کشاورزی به پمپ‌های برقی مجهز گردیده است (میزان برق مصرفی در بخش کشاورزی برای پمپاژ آب کشاورزی و پرورش آبزیان در آب‌های داخلی است). از این رو بخش عمده‌ای از منابع انرژی بخش کشاورزی از طریق فراورده‌های نفتی و برق تأمین می‌شود و در سال ۱۳۸۵ این بخش ۳۶/۸ میلیون بشکه معادل نفت خام (حدود ۴ درصد) از کل انرژی کشور را به خود اختصاص داده است و در میان فراورده‌های نفتی، نفت گاز با مصرف ۴۱۵۰۷۵۷ هزار لیتر بیشترین سهم مصرف حامل‌های انرژی را در بخش کشاورزی به خود اختصاص داده است (البته با توجه به موارد ذکر شده، در سال‌های ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۵ روند کاهشی را داشته است). همچنین می‌توان این‌گونه استدلال نمود که عمده انرژی بخش

کشاورزی از فراورده‌های نفتی تأمین شده و هنوز از جایگاه بالایی در تأمین انرژی مورد نیاز بخش کشاورزی برخوردار هستند. به‌طوری که با توجه به سیاست قیمت‌گذاری حامل‌های انرژی در کشور و یارانه‌ای بودن قیمت این حامل‌ها، هر بخشی که بیشتر از این حامل‌ها استفاده نماید، یارانه بیشتری به‌خود اختصاص می‌دهد. براین اساس یارانه انرژی کل کشور در سال ۱۳۸۵ به میزان ۳۸۳۱۶۲/۲ میلیارد ریال بوده است که از این میزان ۷/۳ درصد به بخش کشاورزی اختصاص داده شده است.

با توجه به اهداف دولت در حمایت از بخش کشاورزی، هدفمند نمودن یارانه‌های کشاورزی به معنای حذف و یا افزایش قیمت این نهاده‌ها نیست، بلکه هدف اصلی بهینه کردن مصرف این نهاده‌ها در بخش کشاورزی است (و می‌بایستی که هدفمند کردن یارانه‌ها با هدف رقابتی کردن با رویکرد به طرف بازارهای جهانی و قیمت‌های بین‌المللی باشد). نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که تأثیر افزایش قیمت نفت گاز، برق، کودهای شیمیایی و حمل‌ونقل در هزینه تولید یک کیلوگرم محصول زراعی در سال ۱۳۸۵-۱۳۸۶ براساس نرخ پیشنهادی به‌ترتیب از ۸۲۱ تا ۵۵۵۱ ریال متغیر خواهد بود. (رشد هزینه حامل‌های انرژی در تولید محصولات زراعی از ۲ تا ۷۵ درصد متغیر خواهد بود). در بخش دام و طیور تأثیر حذف یارانه انرژی نسبت به محصولات زراعی متفاوت خواهد بود به‌طوری که افزایش هزینه تولید محصولات دامی در نتیجه حذف یارانه انرژی و سایر عوامل تولید در دامنه ۴۶ تا ۷۶ درصد متغیر خواهد بود. همان‌طور که ملاحظه می‌شود تأثیر حذف یارانه انرژی و سایر عوامل تولید براساس شرایط طرح مزبور بر محصولات استراتژیک بخش کشاورزی قابل توجه بوده و این امر امنیت غذایی کشور را مورد تهدید قرار می‌دهد. این در حالی است که کشورهای اروپایی از تولید بخش کشاورزی حمایت کافی و لازم را داشته به‌طوری که ارقام نشان می‌دهد که حمایت کشورهایی مانند سوئیس، نروژ، کره جنوبی، ژاپن و اتحادیه اروپا در بخش کشاورزی نسبت به ارزش تولیدات محصولات کشاورزی (PSE) به‌ترتیب ۶۸، ۶۷، ۶۲، ۵۸ و ۳۴ درصد است. این در حالی است که حمایت کلی کشور ما در بخش کشاورزی (AMS) حدوداً ۲۷ درصد است. با توجه به شرایط جهانی نه تنها نباید حمایت‌های دولت از بخش کشاورزی کاهش نیابد بلکه میزان حمایت بایستی به روش‌های گوناگون و بهینه افزایش یابد. در این راستا پرداخت مستقیم یارانه و هدفمندسازی یارانه‌های حامل انرژی در بخش کشاورزی نیازمند شناسایی دهک‌های هدف است و تاکنون چنین اطلاعاتی (علی‌رغم تأکید برنامه‌های سوم و چهارم توسعه) تولید نشده است و پرداخت مستقیم این یارانه‌ها همگام با هدفمند کردن یارانه‌ها آثار متفاوتی را بر سطح زندگی روستایی و کشاورزی باقی خواهد گذاشت و دهک‌های هدف را فقیرتر خواهد نمود؛ چراکه اثر افزایش قیمت حامل‌های انرژی با توجه به سهم انرژی در بودجه خانوار و امکان

جانشینی بین حامل‌های مختلف متفاوت است. زیرا که آزادسازی قیمت‌ها و هدفمند کردن یارانه‌ها علاوه بر سوخت، بر دیگر نهاده‌های کشاورزی (مانند آب، کود، سهم و...) هم تأثیرگذار بوده و قیمت تمام شده محصول را افزایش خواهد داد (و این آثار به ویژه قیمت آب می‌باید در لایحه منظور گردد) بنابراین با توجه به فقر و بیکاری پنهان (حدود ۵۰۰ هزار نفر) موجود در بخش کشاورزی، حساسیت زیادی به تغییر دهک‌های درآمدی با اندک تغییرات سیاستی وجود دارد و این امر با آزادسازی قیمت‌ها، فقر و بیکاری پنهان را تشدید خواهد نمود و باعث تورم کاذب خواهد شد.

بنابراین به نظر می‌رسد که تأثیرات افزایش قیمت محصولات کشاورزی، (بر هزینه تولید در صنایع مرتبط با بخش و آثار مضاعف افزایش قیمت مواد غذایی تولیدی)، سطح کلی قیمت‌های نهایی را بسیار بیشتر از محاسبات انجام شده در گزارش متأثر می‌نماید. بنابراین برای اجرای این سیاست در بخش کشاورزی از یک‌سو و تأکید در ابقای سیاست‌های حمایتی در این بخش از سوی دیگر، این بخش نیازمند نقشه و طراحی خاصی است تا در بستر رویدادهای غیرقابل پیش‌بینی تولید، دچار مشکل نگردد و جوابگوی نیازهای تصمیم‌گیری بلندمدت، میان‌مدت و کوتاه‌مدت باشد. همچنین با توجه به حساسیت قیمت محصولات کشاورزی و مواد غذایی در کشور، ایجاد سیستم نظارت و ارزیابی مستمر فرایند تحولات قیمتی به لحاظ حفاظت از ساختار تولید و کیان تولیدکننده می‌تواند پیشنهاد مناسبی برای کنترل این فرایند باشد (که از اختیار قانونی لازم برای اتخاذ تصمیم‌های فوری برخوردار باشد).

از آنجا که یکی از عوامل بازدارنده در سیاست آزادسازی قیمت‌ها، فقر و شکاف درآمدی است؛ لذا برای کاهش خسارت و تحمیل هزینه کمتر به قشر آسیب‌پذیر لازم است توانمندسازی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و آموزشی صورت پذیرد. از آنجا که بخش عمده‌ای از روستاییان (همان بهره‌برداران بخش کشاورزی) از درآمد کمتری نسبت به مناطق شهری برخوردارند در نتیجه هدفمند نمودن یارانه‌ها در این بخش نیازمند حمایت جامع و کامل از تولیدکنندگان آن است و انجام این حمایت (در بستر نهادی موجود امکان‌پذیر نیست) نیازمند طراحی نظام حمایتی جدید و نهادهای اجرایی کارآمد و متناسب با آن است. پس برای اجرای هر سیاست حمایتی دارا بودن اطلاعات قوی و دقیق از سیاست‌پذیران (منتفعین و متضررین از سیاست) ضروری است. در شرایط کنونی این اطلاعات در بخش کشاورزی به صورت مدون، دقیق و با قابلیت پایش، پردازش و به‌روزرسانی مستمر وجود ندارد. بنابراین لازم است که اعمال سیاست هدفمند کردن یارانه‌ها در این بخش به تدریج صورت گیرد تا بخش آمادگی لازم را با تدقیق نظام آماری روزآمد برای اجرای سیاست‌های حمایتی مؤثر به دست آورد. به طوری که منجر به ایجاد شرایطی گردد که کم‌کم پرداخت یارانه‌ها به صفر برسد و افراد به توانمندی لازم برسند (چراکه موضوع متشکل نبودن

تولیدکنندگان کشاورزی به‌ویژه کشاورزان خرده‌پا در زیربخش‌ها و فعالیت‌های مختلف کشاورزی، مسئله هدفمند کردن حمایت را با پیچیدگی‌ها و ابهام‌های فراوانی مواجه می‌کند و نبایستی در راستای موضوع فقر و محرومیت از اقشار ضعیف به‌راحتی از آن گذشت)، لذا برای دستیابی به این امر (یعنی برای جلوگیری از آثار تخریبی بر تولید و تولیدکننده کشاورزی علاوه‌بر سیاست‌های لازم حمایتی (مستقیم و غیرمستقیم) برای کشاورزان که منجر به ترجیح مدیریت ریسک بر مدیریت بحران خواهد شد)، لازم است که جدول تدریجی حذف یارانه‌ها در یک برنامه پنج‌ساله تنظیم و اجرا گردد (البته لازم به ذکر است که برای جلوگیری از آثار نامطلوب این هدفمندسازی یارانه‌ها باید هماهنگی تنگاتنگی میان وزارت جهاد کشاورزی و وزارت بازرگانی به عمل آید و سیاست‌های بازرگانی را پویا و سازگار با این شرایط نمود) تا خسارت کمتری به قشر آسیب‌پذیر وارد شود، در چنین شرایطی است که هدفمند کردن یارانه‌ها باعث کاهش استفاده بی‌رویه از حامل‌های انرژی، آب، کود، سم و... خواهد شد و در کوتاه‌مدت منجر به بهبود وضعیت زیست‌محیطی خواهد شد و در درازمدت به توسعه پایدار منابع آب، خاک و سوخت کمک خواهد کرد.

منابع و مآخذ

۱. اسعدی، فریدون، انرژی مصرف شده در بخش کشاورزی و یارانه حامل‌های انرژی در این بخش، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۶.
۲. ترازنامه انرژی، وزارت نیرو، ۱۳۸۵.
۳. خالدي، کوهسار، تحلیل نتایج اجرایی سیاست‌های آزادسازی قیمت‌های کالاهای کشاورزی و هدفمند کردن یارانه‌ها، مؤسسه پژوهش‌ها و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۶.
۴. سهیلی، کیومرث، تأثیر بهبود فناوری تولید در بخش کشاورزی بر تقاضای بلندمدت انرژی در این بخش با بهره‌گیری از مدل فنی اقتصادی MEDEE-S، فصلنامه علمی - پژوهشی مؤسسه پژوهش‌های اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۶.
۵. مهربانیان، الهه و سعیده مؤذنی، بررسی یارانه‌های پرداختی و اعتبارات دولت بر بخش کشاورزی در ایران و تجارب سایر کشورها، مؤسسه پژوهش‌ها و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۷.
۶. تأمین انرژی بخش کشاورزی در راستای توسعه پایدار، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۲.
۷. آثار آزادسازی حامل‌های انرژی (گازوئیل و نفت سفید) بر بخش کشاورزی و روستایی، مؤسسه پژوهش‌ها و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۶.

شماره مسلسل: ۹۴۶۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: درباره لایحه هدفمند کردن یارانه‌ها ۹. بررسی آثار هدفمندسازی یارانه‌های انرژی در بخش کشاورزی

Report Title: Study the subsidy energy in agricultural sector effects of targeting

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه کشاورزی)

تهیه و تدوین: الهه سلیمانی

داوران: عباسعلی مطلبی، حسین یوسفی، داوودرضا عرب، صمد رحیمی سوره، مهدی مرتضوی،

سیدحسن کاظمی، فاطمه پاسبان، عباس دهشیری، محسن صمدی

ناظران علمی: حسین صفایی، غلامرضا یآوری

متقاضی: کمیسیون اقتصادی

ویراستار تخصصی: الهه سلیمانی

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی و معادل انگلیسی آنها:

۱. کشاورزی (Agricultural)

۲. انرژی (Energy)

تاریخ انتشار: ۱۳۸۷/۱۱/۷